

Всякі податки, платежі, виходи на роботу, штрафи і підримання розпорядку подібно до вище описаних сіл. Млина, митниці, лук, орного поля не мають.

Волосянка

Частина володіння. Цілодільцьовий наділ — Синко Йечко, Орру Петро, Олекса Русин, Гринко Штець, Міхаел Кошик (староста). Наділи з правом проживання — Міміште Іван, Юрко Руський, Мишко Русина.

Всякі податки, платежі, виходи на роботу, штрафи подібно до вище описаних сіл. Млина, митниці, лук, орної землі не мають.

Гусний

Частина володіння. Півдільцьовий наділ — Бело Федор, Гече Павел.

Всякі податки, платежі, виходи на роботу, штрафи подібно до вище описаних сіл. Млина, митниці, лук, орного поля не мають.

Загальна сума цілодільцьових наділів кріпаків — 222.

Півдільцьових наділів кріпаків — 130.

Цілодільцьових наділів, що займають старости — 10.

Півдільцьових наділів, що займають старости — 5.

Наділів з правом проживання, але без права володіння ними — 62.

Пустих цілодільцьових наділів — 14.

Пустих півдільцьових наділів — 10.

Пустих наділів з правом проживання — 1.

Населених пунктів — 74.

Третинних наділів — 6.

Розділ III.

Польові етнографічні матеріали

Польові матеріали та документи з с. Приборжавське Іршавського р-ну

(Подав Андрій Світлицець)

ЯК У КІНЦІ 30-Х РОКІВ ХХ СТ. ХОДИЛИ НА РОПУ

Як правило, на ропу ішли раз у році. Для цього старанно готувалися. Перш за все перевіряли великі дерев'яні гордови-соляники (бочки): чи не протікають, чи добрі обручі. Далі обладнували віз. Для цього з боків ставили бирьфи (дошки), на колеса робили дерев'яне путо (гальмо), бо ланцюги руйнували дорогу. Це путо, при потребі, мало гальмувати зразу обидва колеса. Потім підковували волів. Їм на запірки передніх ніг набивали підкови. На заді воза обов'язково мусила бути табличка із прізвищем власника і села, з якого той прибув. Крім того, ще треба було мати із собою червону лампу, або сакню (смолоскип), яка вночі повинна була горіти і сигналізувати про подорожніх. Батіг для волів також мав бути шкіряним. Ще з собою брали відро і лійку (тившер). Перед поїздкою із сільської управи брали довідку, що дана людина проживає у Мараморській жупі.

Вирушали, як правило, ввечері, щоб вчасно подолати дорогу і вранці зайняти чергу біля колодязя. Маршрут пролягав через Довге — Липецьку Полянчу- Липчу- Ізу- Хуст(красм)- Сокирницю- Данилово- Шандрово (нині Олександрівка).

У Шандорові були три соляні колодязі, але найкраща ропа була у середньому, і тому добрий господар намагався потрапити до нього. Коли наставала черга, то під колодязь підганявся віз і відром набирали ропу, яку через лійку заливали в бочки.

Раніше ропу брали хто як хотів і коли хотів. Але це приводило до суперечок та безпорядків. І тоді жупна влада призначила спеціально людину, що слідувала за порядком, розподіляла чергу і збирала за це невелику, чисто символічну плату.

Записано від жителів с. Приборжавське (колишнє Заднє) Світлиця Михайла (1927 р.) та Світлиця Андрія (1931 р.)

ЛЕГЕНДА ПРО ТЕ, ЯК ЖИТЕЛІ МАРАМОРОЩИНИ ОДЕРЖАЛИ ПРАВО БЕЗПЛАТНО БРАТИ РОПУ

Діялося це дуже давно. Зустрілися якось два великі володарі, що мали сотні слуг, тисячі кріпаків, велике військо, а землі їх простягалися на сотні тисяч гольдів від Карпатських гір до синіх морів. І під час одного бенкету засперечалися між собою — чиї люди найсильніші. Щоб вирішити цю суперечку домовилися, що виберуть по одному силачу, і вони поміряються між собою силою: котрий перемає, того і буде правда. Розіслав володар-цар по всій країні слуг, щоб у кожному містечку-вароші оголосити свій указ, і про велику нагороду перемаєщю.

А тоді у нашому краї на Мараморощині проживав один молодий легінь. Жив сам із старою матір'ю, бо батько загинув, коли сплавляв ліс по бурхливих карпатських ріках до Мадярщини. Малися дуже бідно, і він змалку уже працював у лісі, щоб якось прогодувати себе і неньку. Почувши про цісарське повеління, легінь зібрався у дорогу і, попросившись із матір'ю, вирушив до столиці.

І от у призначений час знову зустрілися вельможі, щоб вирішити суперечку. Зійшлися два силачі і почали міряти сили. То один одного підніме і кине на землю, то другий, а то зійдуться, схопляться за груди і гніться донизу. А пани, челядь, військо дивляться — чия візьме. Отак мірялися цілий день і не змогли подолати один одного. Тоді вельможі придумали інше: пустити силачів на дерев'яному плоті по бурхливому потоці, а той, хто скине свого супротивника у воду і буде перемаєщем. Сказано — зроблено! А поки-що настав вечір. Пани собі п'ють, гуляють, веселяться, а наш легінь відійшов від табору у ліс, розпалив ватру та сидить зажурений. І тут появився біля нього старий сивий дід.

- А що ти, легіню, зажурився? — питає в нього дід.

- Та ось завтра маю посидинок відбути, але чую, що той силач мене переборє, бо залізні руки і хребет має, — відповів він.

- Ну то й що, — каже дід. — Так побудовано життя. Хтось виграє, а хтось мусить і програти.

- Та я цим не журюся, але мені шкода матір і моїх верховинських людей, бо пообіцяв їм, що виграю і принесу нагороду.

- Но, та не журися, я тобі допоможу, — відповів дід, — і витяг із торби велику шкатулку. На! Візьми її. У ній цілюща мазь. Перед поєдинком намасти нею все тіло і вона тобі допоможе. Але добре запам'ятай, що свою перемогу маєш використати на користь тих людей, серед яких народився і виріс. Бо інакше не будеш мати щастя ні ти, ні твої діти.

Ледь прозвучали його останні слова, як дід розчинився у темній ночі. І лише цілюща мазь в руках нагадувала про те, що це був не сон.

І ось настав день. Всі вийшли дивитися на останній поєдинок богатирів. Наш легінь намастився з ніг до голови і ступив на хиткий пліт. Слуги перерубали мотуз, що тримав його, і бурхлива течія понесла їх по своїх водах. Супротивники зійшлися у двобою, схопилися за боки і почали піднімати один одного, щоб скинути у потік. Скільки не намагався чужинець обхопити легіня, але тіло намазане маззю висковзало з його міцних рук. А наш богатир обхопив його за пояс і, вибравши момент, підняв над головою та й кинув у холодну воду. Велика радість охопила усіх цісаревих людей, а насамперед нашого короля. Суперечку було виграно!

Коли щасливий легінь став перед двома вельможами, які сиділи в пишних кріслах, то наш володар запитав, яку той хоче нагороду.

- Хай віднині увесь мій любий верховинський народ, який живе у Марамороській жупі, має право брати безплатно (задарь) ропу із королівських соляних колодязів, що у Шандорові. Іншої нагороди не бажаю, — гідно відповів легінь.

І з того часу всі села, які відносилися до Мараморощини, дістали королівський указ, що їм дозволяється безплатно брати соляну ропу в с. Шандорово.

ЯК У с. ЗАДНЄ ВИПАЛЮВАЛИ ВАПНО

Село Приборжавське (колишнє Заднє), що на Іршавщині, здавна відоме випалюванням вапна. Багаті поклади природного вапняку тут виходять на поверхню. Гашене вапно використовується у будівництві. Вапняною мучкою вапнують ґрунти, щоб зменшити їх кислотність, а дрібні крихти використовують для виготовлення плитки.

Один із переказів про заснування села Задне свідчить, що початок поселенню дали монахи, які тут випалювали вапно для потреб монастиря і замку. Свідченням цього є місцеві топонімічні назви: гора Патерська (тепер вапняний кар'єр) та місцина Монастирець. За народними переказами тут був невеликий скит, який називався Монастирець на Камінці. Та і само поселення тоді називалося Монастирець. За легендою монголи у XIII ст. зруйнували його і на довгий час місцина обезлюдніла. У XIX ст. тут випадково було знайдено невеликий дзвін, який помістили у місцеву церкву.

Уже в документах 1408 р. в районі гірського масиву Діл згадується „вапнярка”, що належала місцевому володарю Богдану Довгаю. Потреба у вапні сприяла тому, що у долину р. Боржави знову повернулися люди та заснували нове поселення, що мало назву Задній.

Як проходив випал вапна у ті далекі часи, ми можемо лише припускати, але за розповідями старожилів, він суттєво не відрізнявся від того, як це робили і в XIX ст.

На лівому березі Боржави знаходиться поле, яке ще у кінці XIX ст. називалося Дворище. З ним межує урочище Звисний (від слова звисть — вапно). Вихід у багатьох місцях породи на поверхню, близька наявність деревини і зумовило те, що на цій території повсюдно палили вапно. А робилося це дуже простим методом. Спочатку від породи відбивали невеликі куски і тут же їх складали. Коли набиралася відповідна кількість матеріалу, то підготовлялися до випалу. Для цього складали з дерева копицю, потім знизу до верху все обплітали товстими вербовими прутами. І вже на цьому вербовому каркасі акуратно мурували-викладали (без зв'язуючого матеріалу) стіну з вапняку. Знизу залишали невеликий отвір для підпалу. Верх цієї імпровізованої копиці робили під вінець, тобто зв'язували. Називали такі примітивні печі Городенки (від слова городити — тобто огороджувати). Слід відзначити, що випал проводився виключно лише у літню пору і обов'язково у сухий, бездощовий сезон. Коли все було готове, то підпалювали. Сухі букові дрова створювали досить сильну температуру, яка була достатня для випалу. Після того, як дерево прогоряло камінь завалювався до середини. Зверху доки дували дрова, які згоряючи ще додатково допікали вапняк. Коли камінь остивав, то його виймали і обережно складали на вози і вивозили.

Такий примітивний метод давав малий вихід. Близько 30-50% породи залишалося не випаленою.

На початку XX ст. у випалі вапна відбулися докорінні зміни. Великий попит призвів до того, що почали використовувати так звані напільні печі (у народі їх називали „кеменця”, або „кеменці”). Вони давали

уже 100% вихід вапна. Така піч мала 2-2,5 м в діаметрі і 4 м висоти. Для цього вибирали спеціальне місце біля підніжжя гори, але таке, щоб був різкий схил 70-90°, а нагорі — велика (до 10-15 м) площадка. Знизу робили штольно-вхід, а всередині широкий колодязь, боки якого обкладали вогнетривким камінням. Вхід у піч мав 1 м ширини та 1,5 м висоти і зверху перекривався товстим металічним швелером чи рель сою. На швелері також мурували вверх кам'яну стіну. Видиму передню частину цієї стіни обмащували глиною і горизонтально перекривали товстими дерев'яними брусами чи дошками. Коли кам'яний колодязь був готовий, то в середині на 1,5 — 2-метровій висоті від землі робили складену із високих брил вапняку арку, а вже на ній до самого верху засипали дрібніший камінь. Знизу розпалювали сильний вогонь, який підтримували протягом 7 діб. Ще 2 остивало вапно. Згодом арку складали з каменів. Цей метод був дуже ефективний, бо давав зразу 10 т (за іншими даними 25-30 т) якісного вапняку. За весь цикл спалювалося до 120 складометрів дров.

Такі печі використовували до 1950 року. В 1951 р. на будзаводі у с. Задне запрацювала промислова піч, яка діє і сьогодні.

У XIX ст. випал вапна належав місцевій родині графа Телекі. Від нього цю землю викупив орден Мальтійських лицарів, у 1920 р. — Гавриїл Тужон (колишній мадярський штабний капітан із Берегова. Упродовж 1929-1943 рр. випал вапна належав Генріху Гершковичу.

Записано зі слів: Солончак Юрія Ю.(1924), Сабадош Івана В.(1926), Андрішко Івана І (1932).

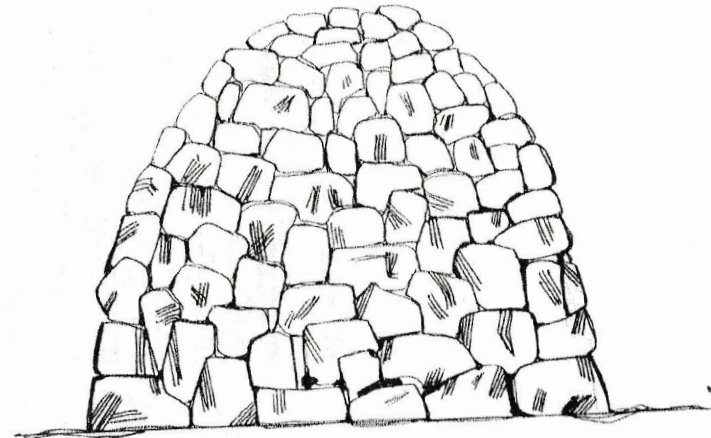

Рис. 1

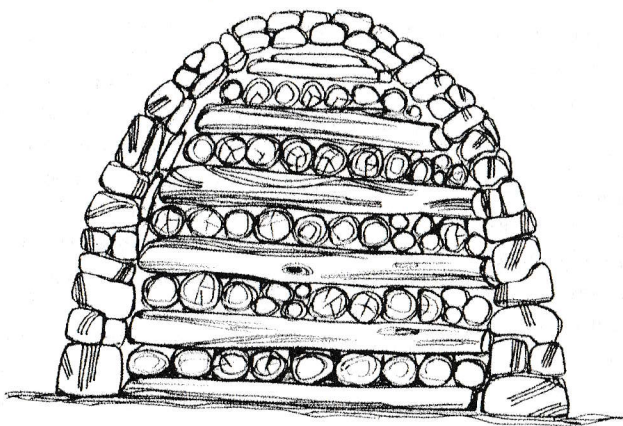

Рис. 2

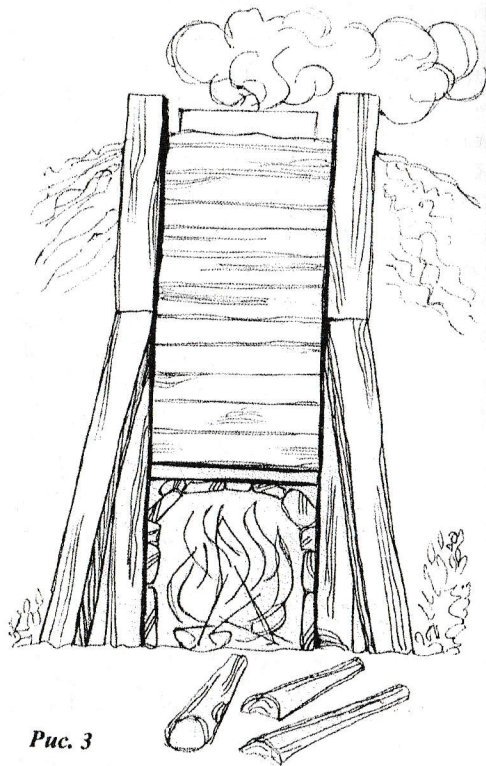

Рис. 3

IV. Відгуки та рецензії

ОтзЫв

о диссертации Т.М.Сопко
«Аграрные отношения в Закарпатье в XVI-XVII вв.»,
представленной на соискание учёной степени
кандидата исторических наук

Диссертация т. Т.М.Сопко посвящена одной из наиболее сложных и в то же время актуальных проблем аграрной истории Европы — проблеме «второго издания крепостничества» в Средней и Восточной Европе. Этот вопрос чрезвычайно остро стоящий в последнее время в марксистской исторической науке, до сих пор не может считаться окончательно решенным и в этом свете диссертация т. Сопко Т.М. представляет собою составную часть большой подготовительной работы, которая ведется нашей медиевистикой.

Важность работы т. Сопко Т.М. «Аграрные отношения в Закарпатье в XVI-XVII вв.» определяется еще и тем, что исследуемая автором территория, входящая в состав СССР в XVI-XVII вв. являлась частью Венгерского королевства и была тесно связана с социально-экономической историей Европы в целом. Таким образом, работа т. Сопко имеет большое значение и в плане изучения исторических связей народов СССР с историей Европы в целом и в плане изучения истории как единого процесса, общего для всех народов и государств. Сочетание различных по своему характеру источников (Урбарии, ведомости о десятинных сборах, инвентари, хозяйственные инструкции, законодательные акты и юридические трактаты) позволило автору оригинально поставить и всесторонне осветить важные в научном отношении вопросы аграрной истории Закарпатья. Значительная часть этих материалов впервые вводится в научный оборот и в большинстве своем почерпнута из архивных фондов Советского Закарпатья и Государственного архива Венгрии. Выводы, сделанные на основе этих уникальных источников делают работу глубоким исследованием, имеющим не только локальное, но и общеисторическое значение. Работа написана с учётом и критическим анализом литературы как